

Fatma Kenevir

KAMUSALLIĞIN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ¹

STRUKTURWANDEL DER ÖFFENTLICHKEIT

Frankfurt Okulu'nun günümüzdeki en ünlü temsilcilerinden olan Jürgen Habermas, 1929'da Gummersbach'da doğdu; babası bir papazdı. Göttingen'de felsefe eğitimi gördü. 1956'da Frankfurt'ta Adorno'nun asistanı oldu. Burada çalışmalarına devam eden Habermas; ilk büyük eser olan "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" adlı yapıtı Horkheimer tarafından kabul edilmeyince Marburg'a gitti ve burada doçent oldu. Profesörlüğünü ise 1961'de Heidelberg'de aldı. 1964'de ise kendisine Frankfurt'ta kürsü verildi. 1994 yılında buradan emekli oldu ve Northwestern University'de konuk profesör olarak seminerler verdi. Günümüzde hala ders vermektedir.

Habermas'ın "Frankfurt Okulu"nun Adorno, Horkheimer ve Marcuse'den sonraki en etkili düşünürüdür. Eleştirel teorisinin kurucularından kabul edilir. İlk büyük eseri olan "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" Habermas'ın eserleri arasında ilk kuşaktan en çok etkilendiği yapıtıdır ve bu eser siyaset teorisinin klasikleri arasında yerini almıştır. Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Aynı zamanda giriş olan birinci bölümde yazar, bur-

juva kamu modelinin oluşumu ve değişimini tarihsel oluşumu içinde ele alır. İkinci bölüm kamunun toplumsal yapılarını içine alır. Üçüncü bölümde ise kamusal siyasal işlevleri üzerinde durur. Dördüncü bölüm burjuva kamusallığı, fikir ve ideoloji üzerinedir. Beşinci bölümde kamunun toplumsal yapısının dönüşümünü içerir. Altıncı bölüm de kamusal işlevinin dönüşümünü içerir. Eserin son bölümü olan yedinci bölümde ise kamuoyu üzerine yaptığı değerlendirmelerin teorik perspektifini ve bunun normatif çerimlerine yer verir.

"Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" kitabında öncelikle burjuva kamusallığın dönüşümünden bahseden Habermas, kamunun manaları üzerinde durur ve bu konuda herhangi bir uzlaşma olmadığını, kamu ya da kamusal kelimelerinin birden fazla anlam içerdiğini belirtir. Ancak kamusalın tarihine baktığımızda salt kamusal olarak söz edilen halkın tamamı değildir. Kamusal alan deyin-ce akla gelen tahsilli zümrelerin oluşturduğu alandı. Bu bağlamda kamu diye tabir edilen

1 Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çeviren: Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2000, 414 sayfa.

İletişim

Fatma Kenevir

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Ankara / Türkiye

kesim tahsilli, üst zümreler ve dolayısıyla kamuoyu denilen şeyde bu zümrenin akıl yürütme biçimiydi.

Kendi anlatımıyla bu araştırması burjuva kamusalının liberal modelinin yapısı ve işleviyle, onun oluşumu ve dönüşümüyle sınırlıdır ve daha çok tarihsel bir kamusal biçimiyle ilgilidir. Modern siyaset ve toplum kuramının tarihsel ortaya çıkışlarını inceleyen Habermas buna 17.yy. sonları ve 18.yy. ile başlar. Buna göre, bu yüzyılda burjuva toplumunda okuma salonları, tiyatrolar, müzeler ve konserler kamusal alanlar olarak karşımıza çıkar. 18. yüzyıla geldiğimizde İngiltere’de siyasal bir işlevi olan kamu ortaya çıkmış ve demokratikleşme söz konusu olmuştur ve “devlet erkinin kararlarını etkilemek isteyen güçler, taleplerini bu yeni form nezdinde meşrulaştırmak için, akıl yürüten kamusal topluluğa yönelmişlerdir. İlerleyen zamanlarda ise özel bir alan olan burjuva toplumu da giderek kamusal alana kaymıştır. Kamusal alan giderek özel alandan daha geniş ölçüde yayılmakta ve böylece kamusal ile özel alan arasındaki farklılık da giderek kamusal alan lehinde değişmektedir. Çünkü “kamu, özel şahısların oluşturduğu bir kamudur”. Bu nedenle özel şahıslara ayrılmış olan alanda özel alanla kamu arasında ayırım gözetmemektedir. Özel alan, dar anlamda burjuva toplumu, yani mal dolaşımı ve toplumsal emek alanını kapsıyor; mahremiyet alanıyla aile de ona dâhil. Burada üzerinde durulması gereken ise ailenin mahremiyet alanı olmasıdır. Habermas “Özel alan ile kamu alanı arasındaki ayırım çizgisi, evin tam ortasından geçer” der. “Özel şahıslar salonda oluşan kamusalığa, oturma odalarının mahremiyetinden çıkararak dâhil olurlar; ancak her iki alan birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir”. Sonuç olarak Habermas’a göre kamusal alan, özel alana sadece aileyi bırakmaktadır.

Habermas burjuva kamusunda kadınların dışlanması ve işçiler, köylüler, ayaktakımıyla bir bakıma aynı tutulduğuna değinir. Ve bu toplumun ataerkil karakterinin siyasal kamu-

nun yapısal dönüşümüyle de değişmediğini ancak 20.yy.da eşit vatandaşlık konumuyla düzeltilmeye çalışıldığını söyler. Bu cinsiyetle ilişkisinin sadece ekonomiyle bağlantılı olmadığını bunun ailenin iç mekânındaki özel alan çekirdeğiyle alakalı olduğunu belirtir. Buna göre ” kadınların siyasal kamudan dışlanması, sadece erkeklerin buraya kendilerine ayrılmış bir kontenjanmışçasına hâkim olması anlamında değil, siyasal kamunun yapısı ve özel alanla ilişkisi itibariyle cinsiyete özgü bir şekilde belirlenmesi anlamında da tayin edici olmuştur. İmtiyazsız erkeklerin dışlanışından farklı olarak kadınların dışlanması, yapı kurucu bir güce sahiptir.”

Modern toplumun ve kapitalizmin siyasal tarihine ele alan eserde artık siyasal bir işlevi de olan kamu farklı şekillerde bu işlevi yerine getirmektedir. Her şeyden önce siyasal işlevli bir kamunun ortaya çıkması, kamuoyunun kendi haklarının savunması imkânının oluşması demektir. Bu da bizi doğrudan demokrasiye götürür. Dolayısıyla siyasal bir kamunun oluşması, fikir özgürlüğünün oluşması aynı zamanda basının devreye girmesi demektir. Tarihsel olarak siyasal kamunun oluşmasıyla birlikte fikir özgürlüğünün ortaya çıktığını ve basın da kamuoyunun fikirlerini özgürce ifade edebileceği ve iktidarı eleştirebileceği en meşru alan olarak görüldüğüne değinmiştir. Basında bu düşüncelerin doğrudan politik üslup içinde olabileceği gibi hiciv şeklinde de olabileceğini anlatır. Mizah örneğini göz önüne alırsak; mizah dergileri birçok toplumda iktidar eleştirisinin en belirgin görüldüğü yayın organlarıdır.

Kamunun yapısal dönüşümü, devlet ve ekonominin dönüşümüyle doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte bunda medyanın rolü üzerinde de ısrarla duran Habermas’ın bunu şöyle anlatır. “Kamunun yapısal dönüşümünde, genişleyen, profesyonelleşen, yeni okur tabakalarına hitap eden kitap üretiminin örgütlenme, dağıtım ve tüketim yapılarıyla beraber ve içerik itibariyle de değişim geçiren, gazete ve basınla beraber kamusalığın alt-

yapısı da değişime uğradı. Bu altyapı, elektronik kitle iletişim araçlarının yükselişiyle, reklamın kazandığı yeni önemle, eğlenceyle bilgilenmenin gittikçe birbirinin içine akmasıyla, her alanda artan merkezleşmeyle, liberal dernekçiliğin ve bir bakışta hâkim olunabilir gerek kamusalılıkların çöküşüyle bir kez daha değişti.” Bununla birlikte kamusal yapının dönüşümünde, bu değişikliklerin sadece olumsuz etkileri söz konusu değildir. “Altyapısına elektronik kitle iletişiminin artan ayıklama zaruretlerinin damga vurduğu bir kamusalılığın, demokratik potansiyeli açısından birbirine zıt etkilerle yüklü olduğuna işaret eden çok şey var.”s.31-56

Sonuç olarak son dönemde bireylerin artık kamuoyu yaratma konusunda söz sahibi oldukları söylenemez. Daha çok basın tarafından oluşturulan kamuoyunu, sadece edinmekle yetinirler. Artık kamuoyunun belirleyicisi değil, tüketicisi konumuna gelmişlerdir. “İletişim ağının ticarileşmesi ve sıkılaşmasıyla, yatırılan sermayenin büyümesiyle ve yayın kuruluşlarının örgütlenme derecesinin artmasıyla iletişim yollarının yönlendirilme düzeyi arttı ve kamusal iletişime erişme fırsatları gittikçe daha fazla ayıklama baskısına tabi hale geldi. Böylece medya iktidarı, yönlendirmeci bir şekilde kullanıldığında aleniyet ilkesinin masumiyetini yok eden yeni bir nüfuz kategorisi olarak ortaya çıktı.”s.32